

TVÅNGSOMHÄNDERTAGANDE AV BARN

- ETT BARNRÄTTSPERSPEKTIV

Foto: Doidam10

MÄNNISKORÄTTS-
ADVOKATERNA

Foto: Schankz

RAPPORTFÖRFATTARE

Ruth Nordström	Advokat Skandinaviska Människorättsadvokaterna
Rebecca Ahlstrand	Jurist Skandinaviska Människorättsadvokaterna
Lovisa Axelsson	Paralegal Skandinaviska Människorättsadvokaterna
Jessica Malmström	Jurist, praktikant, Skandinaviska Människorättsadvokaterna
Maria Skoghäll	Juriststudent, praktikant, Skandinaviska Människorättsadvokaterna
Priscila Dos Santos	Paralegal, praktikant Skandinaviska Människorättsadvokaterna
Linnea Björk	Grafisk designer

Advokatbyrån Skandinaviska Människorättsadvokaterna är en humanjuridisk byrå med fokus på mänskliga rättigheter, asyl- och migrationsrätt, familjerätt, socialrätt, arbetsrätt och stöd till brottsoffer genom uppdrag som målsägandebiträden. Byrån anordnar också föreläsningar, seminarier, utbildningsdagar och temadagar om mänskliga rättigheter.

INNEHÅLL

05 INTRODUKTION

**07 BARNNS RÄTTIGHETER OCH
TVÅNGSOMHÄNDERTAGANDE**

11 ANALYS AV LVU ÄRENDEN

15 PERSPEKTIV FRÅN YRKESVERKSAMMA AKTÖRER

23 BILAGA 1

24 BILAGA 2

25 KÄLLFÖRTECKNING

INTRODUKTION

År 2020 blev Barnkonvention svensk lag.

Barnkonventionen ska lyfta in barnperspektivet i de samhälleliga insatserna och är tänkt att genomsyra alla beslut som rör barn. Statens offentliga utredningar presenterade 2015 en utredning där det presenterades ett förslag gällande lagen (1990:52) om särskilda bestämmelser om vård av unga, (LVU), som ska stärka barnrättsperspektivet i samhällets alla insatser för barn och unga. Utredningen ger förslag till nationellt kunskapsstöd och kunskapsutveckling för att kunna bidra till att säkra god vård och skydd för barn och unga. När tvångsvård ges måste det säkerställas att vården är legitim och utförs med höga krav på rättssäkerhet och kvalitet. Redan 2015 när utredningen presenterades lyftes att barnrättsperspektivet behöver stärkas i tvångsvården för barn och unga. ¹

Foto: AjF

”Kommittén är också oroad över att

a) det inte görs en obligatorisk konsekvensanalys med utgångspunkt i barnets rättigheter vid alla åtgärder som rör barn,

b) relevanta yrkesgrupper inte har tillräcklig utbildning i bedömning av barnets bästa” ²

Vad gäller barnets rätt att komma till tals, ansåg barnrättskommittén att det inte genomfördes i praktiken i tillräcklig omfattning, trots att det ska göras enligt svensk lagstiftning. ³

”Kommittén ser positivt på åtgärderna i socialtjänstlagen och skollagen för att genomföra barnets rätt att komma till tals, men noterar med oro att den rätten är otillräckligt genomförd i praktiken, i synnerhet när det gäller vårdnad, boende och umgänge, i utredningar inom socialtjänsten och i asylprocessen.”

¹ SOU 2015:71, *Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*. https://www.regeringen.se/49e7fc/contentassets/c77c4c5bd7624980acbe10b0bfe1c23f/barns-och-ungas-ratt-vid-tvangsvard-forslag-till-ny-lvu-sou-2015_71_dela_webb.pdf [Hämtad 2022-09-04].

² Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, s.4

³ Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, s.3-5

Kommitténs rekommendation till Sverige var att säkerställa så att barnets bästa är vägledning eller grund för beslut som rör barn. Sverige bör införa ett system så att socialtjänsten och domstolar hör barnet. ⁴

”Mot bakgrund av kommitténs allmänna kommentar nr 12 (2009) om barnets rätt att bli hörd rekommenderas konventionsstaten vidta åtgärder för att stärka den rätten i enlighet med artikel 12 i konventionen och att säkerställa ett effektivt genomförande av lagstiftning som erkänner barnets rätt att komma till tals i relevanta rättsliga förfaranden, inklusive genom att inrätta system och/eller förfaranden för att socialsekreterare och domstolar ska kunna följa principen.”⁵

Med utgångspunkt i kritiken från FN:s barnrättskommitté syftar rapporten till att undersöka barns och föräldrars rättigheter vid tvångsomhändertagande enligt LVU. Tillgodoses dessa rättigheter i praktiken?

tressen mot varandra. LVU betraktas som en skyddslagstiftning för barn, samtidigt som den likväl är en undantagslagstiftning. Den utgör ett undantag från frivillighet och inskränker rättigheter, samtidigt som den syftar till att förverkliga andra rättigheter. ⁶

De senaste åren har ämnet uppmärksamrats, och det diskuteras alltjämt i olika kontexter. Fallet Lilla Hjärtat berörde, och upprörde, vilket ledde fram till lagändringar (tex Lilla Hjärtat). Justitieombudsmannen har undersökt

hur socialtjänsten handlägger ärenden om umgängesbegränsning enligt LVU, och kritiserar socialtjänsten för att barnets bästa och barnets delaktighet inte i tillräcklig grad beaktas. ⁷ Vidare har LVU blivit föremål för diskussioner i politiska sammanhang där exempelvis partiet Nyans pratar om ”LVU-missbruket” ⁸ och Moderaterna om LVU som ett verktyg att kunna ta till för att motarbeta gängkriminalitet. ⁹ Dessutom har det rapporterats om desinformationskampanjer mot socialtjänsten. ¹⁰

I avvägningen mellan de olika intressena, kan bedömningarna bli svåra och situationerna känsliga. Med hänsyn till att ärendena hanterar olika grundläggande rättigheter, som rätten till familjeliv (artikel 8 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen) och barns rättigheter på olika sätt (stadgade exempelvis i barnkonventionen), kan ärendena ge upphov till mycket diskussion. Mot bakgrund av den kritik som FN:s Barnrättskommitté fört fram, behandlar den förevarande rapporten hur barnens rättigheter tillgodoses inom ramen för LVU-ärendet. Djupintervjuer med yrkesverksamma advokater har gjorts tillsammans med en tematisk analysmetod av 48 rättsfall i förvaltningsrätter och kammarrätter i Sverige utifrån relevanta sökord Barnkonventionen, Europakonventionen och LVU i det juridiska verktyget JUNO.

⁵ Barnrättskommittén, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, s.5

⁶ Advokatsamfundspodden, avsnitt 10: ”Hur väl skyddas barn av LVU-lagstiftningen?”

⁷ Riksdagens ombudsman, Dnr 822-2022, beslut 2022-06-28

⁸ Partiet Nyans, ”Våra viktigaste frågor”, <https://www.partietnyans.se/vara-viktigaste-fragor/#LVU-missbruket> (hämtad 2022-06-08)

⁹ SVT Nyheter, ”Moderaterna: Gör det lättare att omhänderta gängkriminellas barn”, uppdaterad 2022-09-12, <https://www.svt.se/nyheter/moderaterna-gor-det-lattare-att-omhanderta-gangkriminellas-barn> (hämtad 2022-06-08)

¹⁰ Regeringen, ”Desinformationskampanj mot svenska myndigheter om socialtjänsten”, publicerad 2022-02-16, <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/02/desinformationskampanj-mot-svenska-myndigheter-om-socialtjansten/> (hämtad 2022-06-08)

BARNNS RÄTTIGHETER OCH TVÅNGSOMHÄNDERTAGANDE

Den grundlagsstadgade utgångspunkten är att enskilda är skyddade mot frihetsberövanden av det allmänna, 2 kap. 8 § regeringsformen (1974:152), men att inskränkningar av denna rättighet får göras genom lag, enligt 2 kap 20 §. I konsekvens med detta är därför utgångspunkten att alla insatser till enskilda, från det allmänna, ska göras på frivillig väg. Självbestämmande, integritet och frivillighet utgör viktiga principer, vilket fastställs i 1 kap 1 § samt 3 kap 5 § socialtjänstlagen (2001:453), och ska alltså gälla så långt det är möjligt.

Givet att nödvändiga insatser inte kan ges på frivillig väg – ett tillförlitligt samtycke saknas – kan tvångsåtgärder tillgripas. För barn aktualiseras Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, vilket i rapporten kommer refereras till som LVU. För att kunna beredas vård i enlighet med LVU krävs att vården inte kan beredas på frivillig väg samt att det rör sig om en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling, till följd av de s.k. miljöfallen eller beteendefallen, 1-3 §§ LVU.

Beslut om tvångsvård i enlighet med LVU tas av förvaltningsrätten, efter ansökan av socialnämnden, enligt 4 § LVU. Följaktligen hamnar det på socialtjänsten att utreda huruvida ett vårdbehov finns, och vidare om det finns grund för ett omhändertagande av barnet. Med hänsyn till den ingripande karaktären av ett

tvångsomhändertagande, och att en sådan åtgärd innebär ett avsteg från de annars gällande samförstånd, krävs att besluten tas med grund i ett fullgott underlag.

Med grund i artikel 3 i barnkonventionen och 1 § 5 stycket LVU, ska barnets bästa alltid beaktas och i förekommande fall vara avgörande vid beslut som rör barnet. Vidare tillerkänns barnet en rätt att komma till tals och vara delaktig enligt 36 § LVU och artikel 12 barnkonventionen. Rättigheterna till trots har Sverige fått kritik av Barnrättskommittén, varför rapporten kommer fokusera på och utreda i vilken mån barn som är föremål för ett tvångsomhändertagande kommer till tals under processen, hur barnsamtalen dokumenteras samt utredningarnas kvalitet.

BARNAVÅRDEN - HISTORISK FÖRANKNING

Den svenska barnavårdslagstiftningen med avseende på tvångsvård har sitt ursprung i lag 1902:67 och den s.k. vanartslagen. Enligt denna kunde barn omhändertas om de blivit vanartade eller riskerade att bli det på grund av föräldrarnas försummelser. Även om dåtidens barnavård hade inslag som gav uttryck för barns särskilda skyddsvärde (exempelvis att barn under 15 år inte är straffmyndiga), låg tyngdvikten på behovet av

samhällsskydd och att fostra de barn vars föräldrar genom sitt eget levnadssätt inte ansågs göra detta på ett bra sätt.¹¹ Under 1900-talet har lagen utvecklats i olika etapper fram till dagens lagstiftning. Utvecklingen i den nationella barnavårdslagstiftningen har gått från en genomgripande samhällsskyddstanke till en gradvis växande avsikt att lägga fokus på barnets behov av skydd.¹² Först på 2000-talet ser vi en bredare förankring av begreppet ”barns rätt”, och då kopplat till tvångsvårdslagstiftningen för barn.¹³ Perspektivet om barns rätt har fått starkare rättslig ställning genom införlivandet av barnkonventionen.

BARNKONVENTIONEN I SVERIGE

Barnkonventionen innehåller rättigheter för barn som tagits fram under lång tid genom internationella överenskommelser. Sverige har haft en drivande roll i

arbetet med att ta fram konventionen som i Sverige trädde i kraft år 1990.¹⁴

Delar av barnkonventionen har transformerats in i svensk lagstiftning för att uppfylla de skyldigheter som följer av konventionen. Transformeringsen fick dock inte tillräckligt genomslag i praktiken och barnkonventionen betraktades mer som ett policydokument än ett folkrättsligt åtagande. Barnkonventionen inkorporerades i svensk lagstiftning år 2020 för att förtydliga att konventionen ska beaktas. Detta gjordes genom Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionslagen).¹⁵

Utformningen av barnkonventionen skiljer sig från den svenska rättstraditionen. Till barnkonventionen finns inga förarbeten som liknar förarbeten enligt den svenska rättstraditionen, det kan bli problem vid tolkning av artiklarna, särskilt eftersom många artiklar är

11 Leviner Pernilla och Lundström Tommy, 2 kap av Lundström ”Från sedlig försummelse till brister i omsorgen, om barnavårdslagstiftningens historia”, (2017, version 1, JUNO), s. 44-45.
12 Ibid, s. 54.
13 Ibid, s. 56.
14 Prop. 2017/18:186, s. 59.
15 Prop. 2017/18:186, s. 74.

vagt formulerade. Lagstiftaren till barnkonventionslagen menar att barnrättskommitténs allmänna kommentarer kan användas som vägledning vid rättstillämpningen. Det finns ingen domstol som kan tolka artiklarnas innebörd likt Europadomstolens tolkning av

Europakonventionen.¹⁶ När barnkonventionen tolkas och tillämpas bör sedvanliga principer som tillämpas vid tolkning av internationella konventioner användas, till exempel Wienkonventionen om traktaträtt. I

situationer där det saknas lagstiftning helt eller om det saknas uttryckliga regler kan barnkonventionen fylla ut lagstiftning om artikeln är direkt tillämplig.

Barnkonventionens artiklar är inte fristående ifrån varandra utan ska ses som en helhet och är tillämplig inom alla rättsområden.¹⁷

BARNRÄTTSKOMMITTÉN

Barnrättskommittén upprättades i syfte att granska konventionsstaternas genomförande av barnkonventionen enligt artikel 43 i konventionen.

Artikel 43 är dock inte inkorporerad i svensk lagstiftning (barnkonventionslagen 1 §). Barnrättskommitténs rekommendationer och allmänna kommentarer är därmed inte rättsligt bindande. Lagstiftaren till barnkonventionslagen anser dock att

konventionsstaterna genom att ratificera

barnkonventionen har erkänt att barnrättskommittén har mandat att granska konventionsstaternas framsteg

gällande barnkonventionen. Vidare anser lagstiftaren

att rekommendationer och allmänna kommentarer

från barnrättskommittén kan ge en viss vägledning när

barnkonventionen tolkas och kan vara ett viktigt stöd vid tillämpning.¹⁸

BARNOMBUDSMANNEN

Barnombudsmannen är en myndighet som inrättades i Sverige år 1993 i syfte att stärka barns rättigheter.

Myndighetens uppgift är att med bakgrund i barnkonventionen företräda barns rättigheter samt driva och bevaka hur barnkonventionen efterlevs

(barnombudsmanlagen 1–2 §§). Barnombudsmannen har fått mandat att uppmärksamma när svensk rätt och praxis inte överensstämmer med barnkonventionen

vilket görs bland annat genom att myndigheten granskar lagstiftning och praxis. En viktig uppgift som

Barnombudsmannen har är att granska att barn får möjlighet att komma till tals och att få sina åsikter

beaktade.¹⁹ Barnombudsmannen ska följa den

internationella utvecklingen av barnkonventionen vad gäller tolkning och tillämpning.²⁰

15 Prop. 2017/18:186, s. 74

16 Prop. 2017/18:186, s. 119.

17 Prop. 2017/18:186, s. 82.

18 Prop. 2017/18:186, s. 84.

19 Prop. 2017/18:186, s. 62.

20 Prop. 2017/18/19, s. 8.

BARNES RÄTT ATT KOMMA TILL TALS

Enligt artikel 12 i barnkonventionen ska barn ha en möjlighet att vid domstols- och administrativa förfarande få komma till tals, antingen genom att höras direkt, genom företrädare eller annat lämpligt organ. Artikel 12 är tillämplig i frågor som rör barnet (artikel 12 st. 2). Det är konventionsstaten som ska tillförsäkra barnets rätt att uttrycka åsikter i frågor om barnet när barnet är i stånd att själv bilda åsikter, barnets ålder och mognad påverkar i vilken grad åsikterna ska tillmätas betydelse (artikel 12 första stycket). Det är av vikt att barnet har rätt att uttrycka sina egna åsikter, barnet ska inte manipuleras till att uttrycka andras åsikter. Det är också av vikt att barnet får rätt förutsättningar att uttrycka sina åsikter, hänsyn ska tas till barnets behov och till miljön så att barnet kan känna sig trygg. Barnet ska också få den information som krävs för att bilda en åsikt.²¹ Artikeln innebär att barnets åsikter verkligt ska beaktas, det räcker inte att ge sken av att lyssna på barnet.²² Men det innebär inte heller att alltid göra som barnet säger.²³

Artikel 12 är en ledande princip vilket innebär att andra artiklar ska tolkas genom artikel 12. En begränsning av artikel 12 är att frågan ska röra barnet, vilket framgår av första punkten.

När en företrädare ska föra barnets talan är det barnets åsikt som ska föras fram och inte vilken åsikt som är barnets bästa.²⁴ Vilken kan innebära en konflikt med artikel 3 om barnets bästa.

Mot bakgrund av kritiken Barnrättskommittén gett Sverige, syftar rapporten till att undersöka hur barnrättsperspektivet tillgodoses inom LVU-processen. Därför kommer först en rättsfallsstudie att presenteras, vilken avser att synliggöra om och hur barnets rättigheter garanteras i praktiken. Därefter presenteras resultatet från ett antal intervjuer, vilka syftar till att genom yrkesverksamma aktörers erfarenheter ytterligare belysa hur ärendena hanteras med avseende på barns rättigheter.

21 Barnrättskommittén, CRC/C/GC/12, p. 24–26.

22 Barnrättskommittén, CRC/GC/2003, p. 12.

23 Grahn Farley, Barnkonventionen: en kommentar, s. 93.

24 Grahn Farley, Barnkonventionen: en kommentar, s. 93 f.

ANALYS AV LVU ÄRENDEN

INLEDNING

En analys av 48 rättsfall från förvaltningsrätterna och kammarrätterna har gjorts i syfte att analysera barns rättigheter i praktiken. Fokus har varit på att analysera hur barnets bästa och barnets rätt att komma till tals har beaktats.

JUNO har använts som digitalt sökmotorn för att hitta relevanta rättsfall till rapporten. Det sökord som vi använder har valts utifrån det fackliga språket som tillämpas inom de rättsliga områden vi har valt att undersöka. Därefter har vi kombinerat ord med varandra, exempelvis "Barnkonventionen", "LVU", "Europakonventionen", för att avgränsa vår sökning och hitta relevant material. Sökorden presenteras under sökord i fotnoten.²⁵ Genom sökningen har 48 rättsfall tagits fram från åren 2011–2022.

METOD

För att bearbeta materialet har tematisk analysmetod tillämpats. Tematisk analys innebär att läsa igenom materialet flertal gånger och därefter koda det som är relevant utifrån syftet. Därefter läggs koder med liknande element ihop och bildar ett tema som

sedan presenteras i resultatet.²⁶

Analysmetoden har resulterat i två huvudteman, vilka är *barnets bästa* och *barnets rätt att komma till tals*.

Huvudtemat *barnets rätt att komma till tals* har delats in i två underteman, vilka är *hur barnet har fått komma till tals* och betydelsen av *barnets åsikt*.

BARNETS BÄSTA

Enligt artikel 3 i barnkonventionen ska barnets bästa beaktas vid åtgärder som rör barn. Vid bedömning om barnets bästa ska bedömningen göras utifrån omständigheter i det enskilda fallet.²⁷ För att bedömningen av barnets bästa ska vara rättssäker krävs att bedömningen framgår av beslutsmotiveringen.²⁸

Av de analyserade målen framgår det inte att en bedömning av barnets bästa har gjorts i 14 av dem. Fokus i flera av dessa mål har varit på föräldrars bristande förmåga och inte vad som är barnets bästa. I ytterligare sex mål framgår att en bedömning av barnets bästa har gjorts, men inte i det enskilda fallet. I dessa sex mål har bedömning om barnets bästa gjorts för syskon

²⁵ Sökord (april 2022): LVU, LVU 36 §, Barnkonventionen, Barnkonventionen artikel 12, Europakonventionen, Europakonventionen artikel 8, Barns rätt att komma till tals, Beredande av vård enligt LVU, Placering av unga, Upphörande av vård, Umgängesbegränsning och Umgängesbegränsning vid vård av unga.

²⁶ Bryman, Samhällsvetenskapliga metoder, s. 706 f.

²⁷ SOU 2020:63, s. 186.

²⁸ SOU 2020:63, s. 192.

som enhet och inte för varje enskilt barn.

I flera mål framgår att rätten har beaktat barnets bästa men det framgår inte någon bedömning eller motivering kopplat till barnets bästa.

*”Förvaltningsrätten anser att placeringen inte står i strid med barnens bästa enligt Barnkonventionen eller utgör en kränkning av rätten till privatliv enligt Europakonventionen.”*²⁹

I tre mål anser domstolen att barnets önskemål inte är förenligt med barnets bästa, i samtliga fall har barnets bästa haft företräde.

*”Med hänsyn till vad som kommit fram om hur [barnets] beteende påverkar hans utveckling och hälsa samt hans närvaro i skolan samt det faktum att han använder droger anser förvaltningsrätten att det bästa för [barnet] är att han ges behövlig vård. Detta även om det går emot [barnets] egen önskan.”*³⁰

BARNES RÄTT ATT KOMMA TILL TALS

Hur barnet har fått komma till tals

Barn ska enligt artikel 12 barnkonventionen ha en möjlighet att komma till tals vid domstolsförfarande, antingen höras direkt eller genom lämpligt organ.

Artikeln avser alla barn som kan bilda en åsikt, vilket innebär även mycket små barn. Det är inte barnet som ska bevisa att denne har förmåga att bilda en åsikt. För att uppfylla kravet på att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad krävs att barnet får en förklaring om hur åsikterna beaktats.³¹

Av de analyserade målen framgår inte barnets åsikt i 25 av dessa mål. Barnen är i åldrarna från 1 år till 17 år. I de mål där barnets åsikt framgår fick barnet komma till tals direkt i rätten eller genom ställföreträdare, socialnämnden eller förälder. I fyra mål framgår att barnet hördes direkt i domstol, eftersom barnen då var mellan 15 år och 17 år. I övriga mål framgår inte varför barnet inte hördes.

Ställföreträdaren förmedlade barnets eller barnens åsikt i tio mål, barnen var i dessa mål mellan 10 år och 17 år. I ytterligare två mål ansåg ställföreträdaren att barnet inte kunde förmedla sin åsikt via tal, i dessa mål var barnen 2 år och 4 år. I målet där barnet var 2 år träffade ställföreträdaren barnet för att observera barnets beteende. I målet där barnet var 4 år kontaktade ställföreträdare jourhem och kontaktfamilj. Domstolen ansåg att det var tillräckligt för att uppfylla kraven som följer av artikel 12 i barnkonventionen. I ett mål hade inte ställföreträdaren kontakt med barnet utan inhämtade barnets åsikt genom socialnämndens underlag.

*”Han har till följd av vad som framgår av utredningen inte varit i kontakt med [barnet], men kan av handlingarna konstatera att hon är mycket fäst vid sin mor.”*³²

Anledningen till att ställföreträdaren inte kontaktade barnet var att socialnämnden inte ville oroa barnet om utredningen och ställföreträdaren hade då inte heller pratat med barnet. Barnet var vid tillfället 11 år.

”Vidare konstaterar förvaltningsrätten att något hembesök inte har gjorts och att [barnet] inte på något sätt involverats i den aktuella utredningen. Socialnämnden

²⁹ Förvaltningsrätten i Stockholm, mål nr 23045–21, s. 10.

³⁰ Förvaltningsrätten i Göteborg, mål nr 2976–21, s. 6.

³¹ SOU 2020:63, s.537, s. 541.

³² Förvaltningsrätten i Malmö, mål nr 15535-20 s. 6.

*har förklarat detta med att man inte velat
oroa [barnet] med tanke vad hon utsatts
för vid tidigare placering, med följd att
hon istället skulle ställas inför fullbordat
faktum utan att ha fått komma till tals.
Domstolen anser att det är en allvarlig brist
i utredningen att [barnets] synpunkter och
bild av situationen hos pappan inte blivit
belyst i utredningen”³³*

Trots att domstolen ansåg att det var en allvarlig brist att barnets synpunkter inte var med i utredningen så hörde inte domstolen barnet eller utredde barnets åsikter på annat sätt, vilket innebar att barnet inte fick komma till tals under hela processen.

I tre mål framgår barnets åsikt enbart av socialnämnden, i ett av målen framgår inte barnets ålder och i de andra två var barnet 9 år och 12 år. I ett mål bedömde rätten barnets åsikt utifrån förälders uppgift. Barnet, som var 15 år, hade enligt föräldern samma åsikt som föräldern. I ett mål hämtades barnets åsikt enbart från familjehemmet och i ett annat framgår inte varifrån barnets åsikt inhämtats.

Betydelsen av barnets åsikt

Betydelsen av barnets åsikt framgår i åtta mål, barnen var i dessa mellan 9 år och 17 år. Mognadsbedömning görs i flera av dessa fall och i sju mål anser domstolen att barnet har den mognad och ålder som krävs för att åsikten ska ha stor betydelse. I samtliga av de sju målen hade barnet samma åsikt som socialnämnden. I ett av dessa anser domstolen att barnets åsikt har avgörande betydelse.

*”Mot bakgrund härav och med beaktande
av lagstiftningens förstärkta barnperspektiv
anser förvaltningsrätten att [barnet] vilja
ska tillmätas avgörande betydelse och att det
måste anses bäst för honom att något umgänge
utöver det som socialnämnden beslutat inte
ska äga rum.”³⁴*

I det sista av de åtta målen anser domstolen att barnet inte har insikt i vad som är bäst för barnet och domstolens beslut gick emot barnet åsikt. I de övriga 40 målen framgår inte tydligt vilken betydelse som barnets åsikt har haft för domstolens beslut.

Foto: Allenkayaa

I ett mål anser ställföreträdaren att det är tveksamt om barnets uppgifter är tillförlitliga

*”Han har nu tillbakavisat uppgifterna om
våld vilket för att han inte längre vidhåller sin
berättelse. [Vårdnadshavarens] förklaring
till varför han har lämnat uppgifter om våld
är rimlig. Det är därför tveksamt om uppgifterna
är tillförlitliga.”³⁵*

Domstolen gjorde en annan bedömning om uppgifterna som barnet lämnade.

*”Han har informerats om att det är på
grund av sina uppgifter om våld som han
har placerats hos sin pappa och har trots detta
under utredningen stått fast vid uppgifterna
i samtalen med socialtjänsten. Förvaltningsrätten*

33 Förvaltningsrätten i Malmö, mål nr 15535-20 s. 10.

34 Förvaltningsrätten i Göteborg, mål nr 11056-15 s. 5.

35 Förvaltningsrätten i Göteborg, mål nr 13915-20 s. 6.

*anser inte att det i målet har kommit fram
någon rimlig förklaring till att [barnet]
skulle ljuga om att [vårdnadshavaren]
utsatt honom för våld”³⁶*

SLUTSATS

Enligt barnkonventionen ska barnets bästa beaktas vid åtgärder som rör barn och bedömningen av barnets bästa ska framgå av beslutsmotiveringen. I 14 av de analyserade målen framgår inte att barnets bästa har beaktats, vilket innebär att bedömningen av barnets bästa inte varit rättssäker och det finns risk att barnets bästa inte har beaktats.

Av 48 mål framgår bara att barnet hördes i fyra mål, varför barnet inte hördes i övriga framgår inte. I enbart tio mål framgår att ställföreträdaren förmedlat barnets åsikt, ställföreträdaren hade dock inte kontakt med barnet i alla mål, utan inhämtade barnets åsikt från socialnämndens underlag i ett mål. I vissa mål inhämtades barnets åsikt enbart av socialnämnden och i ett mål av föräldern. Det som kan ifrågasättas i de domar där barnet inte hördes direkt, är om det verkligen är barnets åsikt och om det då kan anses uppfylla kraven som följer av artikel 12 i barnkonventionen. Vad som också kan ifrågasättas är mognadsbedömningen. I alla de mål där domstolen anser att barnet har den ålder och mognad som krävs för att åsikten ska ha stor betydelse, har barnet samma åsikt som socialnämnden. Vad som då kan ifrågasättas är om domstolen hade ansett att barnet haft den ålder och mognad som krävs även om barnet inte haft samma åsikt som socialnämnden.

PERSPEKTIV FRÅN YRKESVERKSAMMA AKTÖRER

I den kommande delen av rapporten presenteras resultatet från intervjuer med yrkesverksamma advokater och jurister. I syfte att vidare utreda hur barnrättsperspektivet tillgodoses inom LVU-processen, hur barnen kommer till tals, har genom en kvalitativ metod tio intervjuer genomförts. Främst har advokater intervjuats men även en domare och en biträdande jurist. Intervjupersonerna har valts utifrån att de har god erfarenhet av att arbeta med LVU-ärenden och därför bedömts kunna bidra till att belysa ämnet.

Intervjupersonerna har tillfrågats om deras allmänna intryck och erfarenheter av att arbeta med denna typ av ärenden och hur de upplever att barnperspektivet tillgodoses, utifrån ett antal frågor. Utgångspunkterna för intervjuerna har varit frågor vilka relaterar till den kritik Barnrättskommittén fört fram. Resultatet från

intervjuerna redovisas nedan, utifrån de huvudämnen som frågorna handlade om. Följande har adresserats:

- *Intervjupersonernas allmänna intryck av att arbeta med LVU-ärenden,*
- *socialtjänstens utredningar och om kvaliteten på dem,*
- *barnens rätt att komma till tals,*
- *betydelsen av barnkonventionen, samt*
- *användningen av europakonventionen.* ³⁷

ALLMÄNNA INTRYCK OCH ERFARENHETER

Flera av advokaterna lyfter LVU-målen som viktiga och intressanta måltyper. Likväl framhålls att målen kan betraktas som svåra. Inte sällan rör LVU-ärendena känsliga frågor och människor med viss problematik, varför det ligger en utmaning i att kunna bemöta sina klienter på ett bra och förtroendeingivande sätt.

En advokat lyfter situationen när utredningsunderlaget talar för en sak, medan barnet som företräds vill något annat. Det uppges då vara svårt att kunna värdera de uppgifter barnet lämnar, och uppgifterna i utredningen, för att sedan bedöma vad som är bäst för barnet. En annan advokat lyfter detta särskilt och instämmer i att barnets bästa kan vara en svår bedömning att göra.

Foto: BCFC

Vidare betonas av majoriteten av de tillfrågade att hanteringen av LVU-målen blir svåra eftersom socialtjänsten har mycket resurser till sitt förfogande och dess utredning väger tungt. Flera advokater upplever att domstolarna ofta går på socialtjänstens linje, och att man redan på förhand vet hur utgången kommer bli. Otydlighet i beviskrav och hur domstolen ska motivera anses ge socialtjänsten stor makt i sammanhanget. Advokat Poly Jensell lyfter kritik mot socialtjänstens utredningar, och anför följande:

”Det har blivit ett allmänt tyckande, i stället för gedigna välgrundade beslut.”

Med hänsyn till att socialtjänstens utredning anses tillmätas stor betydelse, framhåller ett par advokater vikten av att ha aktörer som lyfter andra perspektiv och frågor. Relaterat till detta, framhåller sju av intervjupersonerna vikten av kompetens hos de yrkesverksamma som hanterar barn. Man menar att det ligger ett ansvar på ombuden att träffa barnen, ta fram kompletterande utredning och hålla sig uppdaterade i frågor som blir relevanta för barnen. Ansvaret att lyfta barnperspektivet och inte vara passiv i sin yrkesroll betonas, och att inte lita blint på det socialtjänsten presenterar. Det anses positivt att kraven skärpts med avseende på vilka som kan förordnas som ställföreträdare för barn, men ett antal av de tillfrågade för fram behovet av ytterligare kompetens.

Tre advokater framhåller att stödet är en viktig del i rollen som ombud, och att detta kräver en förmåga hos ombudet i fråga att kunna ta kontakt med barnet, vinna ett förtroende och kunna vara till hjälp på bästa sätt. Med hänsyn till att situationen ofta är jobbig och krävande för barnen, betonas ombudets viktiga roll.

Vidare framhåller två advokater särskilt att samhällsdebatten om LVU och de ärenden som

uppmärksammas medialt påverkar hur ärendena hanteras i stort. Diskussionen anses ibland kunna bli polariserad då vissa perspektiv får mycket plats, på bekostnad av andra. Detta framhålls påverka ärendenas hantering, vilket drabbar barnen och således betraktas som negativt utifrån ett barnrättsperspektiv.

SOCIALTJÄNSTENS UTREDNINGAR

Det är socialnämnden som ansöker om tvångsvård av barn. Underlaget för om det finns stöd för en sådan åtgärd tas följaktligen fram av socialtjänsten, som i ansökan ska redogöra för de omständigheter som talar för detta enligt 4 § LVU. Domstolen kan däremot begära in kompletterande utredning. Således har frågor ställts till intervjupersonerna angående utredningarna och om de ger ett fullgott underlag för beslut, om kompletteringar begärs samt om egna utredningsåtgärder vidtas.

Utredningarna

Samtliga advokater lyfter att kvaliteten på socialtjänstens utredningar kan variera, och att utredningarna ibland är bra och ibland är sämre. Vissa utredningar lyfts som rättvisande, väljorda och gedigna, vilket framhålls särskilt av två av intervjupersonerna. Andra utredningar beskrivs som väldigt bristfälliga. Flertalet av de tillfrågade anser att det är ofta som utredningarna har vissa brister. Främst framhålls bristerna bestå av otydligheter, felskrivningar, bristfällig dokumentation av barnsamtal samt utebliven redogörelse och motivering av vissa slutsatser.

Sex av intervjupersonerna menar att utredningarna ibland kan vara onyanserade och att socialtjänsten lyfter fram det som stärker deras tes, men att underlaget för vissa slutsatser kan vara bristfälligt. Ett par av dem framhåller särskilt att socialtjänsten ibland lyfter fram inaktuella uppgifter som de tillmäter stor vikt i

utredningen. Detta anses riskera att bli rättsosäkert. Vidare anser en advokat att nämnden sällan redogör för hur den värderar senare information i förhållande till tidigare information, och menar att nämnden inte tillmäter positiv utveckling lika stor betydelse som när utvecklingen varit den motsatta.

Ett par advokater anser att utredningarna kan ha allvarigare brister. Det lyfts att kompetensen kan vara bristfällig, och att det kan vara väldig rullning av handläggare i samma ärende. Det framhålls att bedömningarna som görs kan bero mycket på vem det är som gör dem, och att underlaget går att ifrågasätta och kritisera. Exempelvis framhåller advokat Robert Nyström följande:

”Det jag tycker brister är underlaget för socialtjänstens bedömningar. De hänvisar ofta till att de har haft ett samtal med en person men det finns inga journalanteckningar kring just det samtalet. Det ser jag som en stor brist – att man inte vet vad som är socialtjänstens handläggares egna tyckande eller den andra personens faktiska uppgifter som kommer fram.”

Vidare lyfter flera advokater att domstolen tenderar att gå på socialtjänstens utredning, bristerna till trots. Detta framhävs som en svårighet i rollen som ställföreträdare eller offentligt biträde i LVU-mål. En advokat lyfter särskilt att även bristen på tid i domstol påverkar hur väl ärendena hanteras och blir utredda.

Flera advokater betonar att de inte uttalar sig om de slutgiltiga domarna som rätten kommer fram till, i sak, utan att kritiken handlar om underlaget till domarna och hur utredningen går till i vissa avseenden. En av intervjupersonerna lyfter kritik i att domstolarna inte alltid återger barnets inställning i domarna.

Komplettering

Ingen av advokaterna begär kompletterande utredning i någon större utsträckning, även om majoriteten har erfarenheten av att ha gjort det någon gång. Ett par advokater uppger att de aldrig har gjort det, varav en av dem medger att det är lätt att känna att det ankommer på socialtjänsten att inkomma med utredning. Genomgående är dock att det anses svårt att få gehör för begäran att socialnämnden ska komplettera utredningen, vilket betonas särskilt av fyra av intervjupersonerna.

En advokat lyfter att det beror på när i processen personen i fråga blir involverad i ärendet, och ett par andra betonar att huruvida komplettering begärs eller inte beror mycket på vem klienten är. Det lyfts att man själv kan komplettera utredningen samt peka på bristerna, vilket flera advokater framhåller. De uppger att de ibland påtalar bristerna och lägger fram detta vid förhandlingen, med varierad framgång.

En av intervjupersonerna framhåller att det är bra att komma in med bevisning så tidigt som möjligt, och vidare att det finns en svårighet med att begära komplettering eftersom man inte, med hänsyn till barnet, vill dra ut processen för mycket. Vidare lyfter två av de tillfrågade intervjupersonerna vikten av att samarbeta och arbeta på ett sätt så det blir så lite polarisering som möjligt, i syfte att nå det bästa för barnet.

Ett par av advokaterna lyfter att de gärna hade sett att domstolen kunde se mer kritiskt på socialtjänstens utredning och underlaget de många gånger baserar hela deras beslut på. Exempelvis anför advokat Ebba Bonair följande:

”Jag kan tycka att en utredning från socialtjänsten borde behandlas som det den är; det vill säga en partsinlaga. En partsinlaga av människor med en viss utbildning och större insyn i ärendet, men det är en partsinlaga.”

Egna utredningsåtgärder

Samtliga av de tillfrågade advokaterna uppger att det händer att de vidtar egna utredningsåtgärder, men att det sällan är i någon större omfattning. Ofta handlar det då om att åberopa muntlig bevisning alternativt något skriftligt intyg som socialtjänsten utelämnat, eller prata med referenspersoner. Ett antal av de tillfrågade lyfter att det ofta beror på klientens förmåga att få fram underlag.

Vidare framhåller ett par advokater att den tid som kan läggas ner innan den muntliga förhandlingen och den tid som ärendena får i domstol är begränsad, varför detta också påverkar möjligheterna att kunna vidta egna utredningsåtgärder. Trots att det kan finnas mycket ombudet skulle kunna göra, i synnerhet då det rör sig om mer komplicerade ärenden, är det inte alltid möjligt.

Med avseende på ersättning för vidtagna utredningsåtgärder, har advokaterna olika erfarenheter. Sju tillfrågade uppger att de inte haft några större problem med att erhålla begärd ersättning, men att det inte heller rört sig om några större utredningsåtgärder. Ett par av intervjupersonerna uppger däremot att de upplevt en större restriktivitet på senare år. Vidare framhålls av två advokater särskilt att det finns en uppfattning av vad som är skäligt att erhålla som ersättning i måltypen.

BARNES RÄTT ATT KOMMA TILL TALS

Barnkonventionen föreskriver att barn har en rätt till delaktighet vid beslut som rör barnet, och att barnet i alla domstols- och administrativa förfaranden ska beredas särskild möjlighet att höras – direkt eller genom särskild företrädare, artikel 12. Följaktligen har det ställts frågor kring om särskild företrädare för barn under 15 år alltid har möte med barnet innan den muntliga förhandlingen samt hur barnsamtalen med barn under 15 år dokumenteras. Vidare tillfrågas de om sin upplevelse av om barn över 15 år alltid hörs i domstol.

Möte med barn under 15 år

Samtliga av de tillfrågade framhåller vikten av att träffa barnet man företräder innan den muntliga förhandlingen. En advokat menar att det beror på barnets ålder och förmåga att ge uttryck för sin uppfattning, medan majoriteten av de tillfrågade uppger att de alltid valt att träffa barnet, oavsett ålder. Sex av

de tillfrågade lyfter särskilt att de anser att det ligger ett värde i att kunna träffa barnet i den miljö barnet befinner sig, och att detta kan tillföra information om barnets mående, upplevelser och förmåga till anknytning. Man menar att det kan vara ett viktigt perspektiv att kunna framhålla vid förhandlingen, och ett perspektiv som inte alltid återfinns tydligt i socialtjänstens utredningar.

Ett par advokater framhåller särskilt att ett sådant möte blir en förtroendefråga, för föräldrar och rätten men även för barnet. Det anses viktigt att kunna möta barnet och visa på förståelse för dennes situation, och förklara sin egen position och roll. Ytterligare en advokat menar att man även måste vara inkännande inför om barnet vill och har orken att träffas, varför vederbörande under vissa omständigheter inte träffat barnet med hänsyn till barnets vilja och mående.

En annan av de intervjuade advokaterna betonar även vikten av att redovisa mötet – vad barnet sagt och vad den egna bedömningen av situationen är. Detta bekräftas av ytterligare en av intervjupersonerna som framhåller det som det största problemet när en ställföreträdare inte träffat barnet eller inte redogör för barnets inställning fullt ut. Personen betonar mötet med barnet som viktigt och lyfter upplevelsen att det är många gånger som barnets ställföreträdare inte har träffat barnet, vilket vederbörande ställer sig kritisk mot. Eftersom det beskrivs kunna skilja sig mycket mellan olika ställföreträdare, framhålls risken att detta blir orättvist mot barnen. Det lyfts som viktigt att ställföreträdaren lyssnar in barnet och är noga med att redogöra för barnets inställning, även om ställföreträdaren själv har en annan inställning.

Barnsamtal med barn under 15 år

Med avseende på barnsamtalen och hur de är dokumenterade anser majoriteten av de tillfrågade intervjupersonerna att kvaliteten är varierande, medan

ett par av intervjupersonerna lyfter att upplevelsen är att dokumentationen av barnsamtalen på ett bra sätt speglar bilden som själv fås i samtalet med barnet. Ytterligare en av intervjupersonerna anför att socialtjänsten har den kompetens som krävs för att kunna göra utredningen.

Fyra av advokaterna anser att det är svårt att veta och granska hur barnsamtalen gått till och vad som egentligen har sagts, vilket lyfts som ett problem. En advokat är särskilt kritisk och tycker vidare att kvaliteten på de dokumenterade barnsamtalen blivit sämre. Personen i fråga anser att utredningarna för några år sedan fyllde helt andra rättssäkerhetskrav, och i högre utsträckning var gjorda

av yrkesverksamma med särskild kompetens. Det lyfts som en brist att det är svårt att kontrollera att utredningen är rättssäker och försäkra sig om att barnen blivit bemötta på ett sätt som garanterar att uppgifterna är tillförlitliga.

Ett par av de tillfrågade lyfter att samtalen med barnen, vare sig det är med ställföreträdaren eller socialtjänsten, ibland förs med vårdnadshavare eller andra involverade närvarande. Lämpligheten i detta ställer sig personerna i fråga kritiska mot, eftersom det är barnets åsikter och upplevelser som ska höras. Barnets utsatta position betonas, och därför vikten av att yrkesverksamma gör sitt jobb.

Fem av de tillfrågade understryker att barnsamtalen ofta inte återges i någon dialogform, utan som en sammanställning. Det blir många gånger ett återgivande av hur handläggaren i fråga uppfattat barnet, vilket riskerar att leda till miss- eller feltolkningar. Ytterligare ett par advokaters upplevelser bekräftar detta, och de framhåller vidare att utredningen ibland inte beskriver barnsamtalen i sin helhet, utan endast utvalda delar. En advokat menar att det är svårt att veta hur barnsamtalen gått till, men att upplevelsen kan vara att nämnden lyfter det som talar för deras sak. Advokat Christoffer Örngård uttrycker följande:

Foto: yupachingping

”Ibland kan det kännas ganska lösryckt, vad barnet har sagt. Man kan nog märka att den som pratat med barnet väljer ut någonting man tycker är signifikant för vad barnet har sagt – ofta något som bekräftar det man själv tycker.”

Barn över 15 år i rätten

De tillfrågade har olika erfarenheter av om barn över 15 år hörs i domstol eller inte. Medan sju av de tillfrågade menar att barnet alltid hörs, framhåller ett par advokater att det är ganska sällan som de hörs. Bland de senare är en advokat av åsikten att rätten anser det mer och mer okej att barnen inte är med. Bland den tidigare gruppen betonar fyra advokater att biträdet har en viktig roll i att hjälpa och stötta barnet samt förbereda barnet för allt vad domstolskontexten innebär. I sammanhanget lyfts

därför också behovet av erfarenhet hos biträdet och vikten av att, i den rollen, ha förmågan att bemöta och hantera barnet på bästa sätt.

En av de tillfrågade personerna lyfter erfarenheten att även yngre barn hörs i rätten ibland. Detta bekräftas i en annan intervju där det lyfts att vederbörande själv brukar fråga barn som närmar sig 15 år huruvida de själva vill prata med rätten. Personen anser att det kan vara lämpligt att även de får komma till tals själva, så deras åsikt och inställning kan redovisas på bästa sätt.

Majoriteten av intervjupersonerna lyfter att domstolssituationen kan vara svår och hämmande för barnen. Även om erfarenheten är att rätten behandlar och hanterar barnen på ett bra sätt, betonas att domstolskontexten kan vara en jobbig situation. En advokat framhåller att barnet kan ha svårt att berätta sina upplevelser på grund av rädsla eller andra känslor, vilket bekräftas av ett par andra advokater som lyfter vikten av att domstolssituationen inte blir en destruktiv miljö för barnen och något som blir skadligt i relationen till föräldrarna.

Ett par advokater lyfter att ungdomar ibland är med på länk, på grund av att de sitter på SIS- eller HVB-hem. Detta framhålls inte som idealt, och en advokat menar att man då inte når fram på samma sätt. En av de tillfrågade advokaterna anför vidare att barnet ofta endast har att bemöta det nämnden lyfter. Vederbörande anser att domstolen skulle få ett bättre underlag om barnen själva fick berätta fritt i domstol om hur de ser på situationen och vad deras upplevelser är, i stället för att behöva bemöta rena sakpåståenden.

BARNES RÄTT ATT KOMMA TILL TALS

Mot bakgrund av att barnkonventionen sedan 2020 är svensk lag, har frågor ställts till intervjupersonerna huruvida det har medfört någon skillnad i hur LVU-ärenden hanteras. Vidare tillfrågades advokaterna om de håller med om den kritik FN:s Barnrättskommitté framfört.

Barnkonventionen som svensk lag

Samtliga av de tillfrågade uppger att de inte märkt någon större skillnad, om ens någon, i hur LVU-ärenden hanteras sedan barnkonventionen blivit svensk lag. Tre advokater betonar hanteringen av ärendena snarare än lagtexten i sig och menar att hanteringen, de senaste åren, visat på sämre utredningar. Det betonas, än en gång, att erfarenheten är att det är socialtjänsten som

bestämmer vad som är bäst för barnet utan att riktigt prata med barnet eller ha tillräckligt underlag.

Ett par advokater ger uttryck för en önskan att lagtexten ska förändras i vissa avseenden. En av dem anser att det, i nuläget, är svårt att få bort ett felaktigt LVU eftersom man vid prövningen av upphörandet av vården ser till vilken förbättring som skett. Detta lyfts som beklagligt ur ett barnrättsperspektiv. Vidare anför en advokat viljan att placeringsfrågan ska bli en del av LVU-beslutet där förvaltningsrätten gör en bedömning även av vilken placering som blir den bästa för barnet, i stället för att frågan är helt lämnad till socialtjänsten. Personen menar att detta kan bidra till att placeringen blir bättre hanterad och i enlighet med barnets bästa.

Med avseende på huruvida barnkonventionen som svensk lag borde ha medfört en skillnad i ärendenas hantering, tycker de tillfrågade personerna olika. Medan tre advokater anser att inkorporeringen borde ha föranlett en skillnad, framhåller flera av intervjupersonerna att barnperspektivet redan innan fanns i lagstiftningen samt att de har svårt att se hur man rent praktiskt skulle kunna göra på något annat sätt.

Kritiken från FN:s Barnrättskommitté

Majoriteten av de tillfrågade håller med om kritiken från FN:s Barnrättskommitté, åtminstone till viss del, medan en av intervjupersonerna uttrycker viss osäkerhet i frågan och framhåller att det är svårt att veta vad som skulle kunna göras annorlunda. Genomgående är dock att ingen av advokaterna upplever att kritiken medfört någon förändring sedan den gavs.

En advokat lyfter att vederbörande trodde att kritiken från FN:s barnrättskommitté skulle föranleda förändring, i synnerhet vad gäller områdena *rätt till insyn* samt *rätt att påverka och vara delaktig* men att sådan förändring inte skett. Personen anför att även om inte alla barn vill höras, måste det säkerställas vad varje enskilt barn vill.

En annan advokat upplever att socialtjänsten har uppfattningen att deras barnsamtal uppfyller kriterierna för hur ett sådant ska gå till. Detta bekräftas av ytterligare en av intervjupersonerna som anser det vara ett problem att socialtjänsten själva inte ser kritiskt på sina utredningar.

Vidare lyfts av ett par advokater en oro för att man inte fångar upp barnen. Att det inte finns ett stöd för dem under hela vårdtiden, och en person som kan påtala barnets rätt vid alla beslut som aktualiseras under tiden. Även om barnet är delaktigt i frågan om de ska vårdas

med stöd av LVU, upplevs att rätten till delaktighet och att få komma till tals försummas vid andra frågor. Vid frågor om placering, umgängesbegränsning eller planering av vården – frågor som är viktiga och får stor betydelse för det enskilda barnet – tappas barnet bort. Följande uttrycks exempelvis av advokat Ann Bergström:

”Det kan upplevas som ett ”mindre beslut” eftersom beslut om LVU är fattat, men för barnet är det ju en mycket viktig sak. Får jag träffa mamma, pappa och syskonen? Och var ska jag bo? Och var ska jag gå i skolan?”

EUROPAKONVENTIONEN

Sverige har fått kritik med avseende på hanteringen av LVU-ärenden och fällts för kränkning av artikel 8 i Europakonventionen (rätten till privat- och familjeliv) i Europadomstolen ett flertal gånger.

Intervjupersonerna tillfrågades därför om de använt sig av Europadomstolens praxis i LVU-ärenden samt om deras upplevelse kring huruvida svenska domstolar tar till sig Europadomstolens praxis.

Även om de tillfrågade intervjupersonerna har olika erfarenheter av att använda sig av Europadomstolens praxis, är genomgående att ingen av dem gjort det i någon större utsträckning än vid ett enstaka tillfälle eller lite då och då. En advokat framhåller att vederbörande har upplevelsen att det ses som ett tecken på att man inte har andra argument, om man tillgriper sådan praxis. Detta bekräftas av en annan tillfrågad, som dessutom anser att Europadomstolens praxis borde få större betydelse.

Fyra advokater lyfter att de inte fått gehör för det när de anfört Europadomstolens praxis, och en advokat berättar att personen i fråga har erfarenhet av att domstolen negligerat det. Däremot betonar likväl ett antal advokater att domstolen har bemött resonemanget, och inte förbisett det.

SAMMANFATTNING

Sammanfattningsvis anför samtliga av de intervjuade advokaterna att socialtjänstens utredningar kan innehålla brister, och ett par advokater framhåller att de kan röra sig om allvarliga brister. Ett antal av de yrkesverksamma advokaterna menar vidare att utredningarna kan vara onyanserade och till förmån för den tes socialtjänsten driver. Följaktligen lyfts det som problematiskt att utredningen, dess brister till trots, okritiskt kan väga tungt och tillmätas stor betydelse i rätten.

Eftersom utredningarna anses kunna vara bristfälliga framhåller advokaterna att de har erfarenhet av att begära komplettering, men även att vidta egna utredningsåtgärder. Med hänsyn till att ärendena däremot förväntas ta en viss tid, ger ett antal advokater uttryck för att ersättning endast ges för arbete inom denna tid och att det därutöver är restriktivt i vad det medges ersättning för. Annars har majoriteten av intervjupersonerna erfarenheten av att få ersättning i enlighet med sin kostnadsräkning.

Med avseende på barnens rätt att komma till tals framhålls de dokumenterade barnsamtalen som mer eller mindre bristfälliga. Det lyfts som problematiskt, och till och med som rättsosäkert, att det är svårt att granska hur samtalen gått till och vad som sagts. Att det rör sig om ett återgivande av hur handläggaren uppfattat barnet, i stället för hur barnsamtalen i sin helhet gått till, riskerar att leda till miss- eller feltolkningar som påverkar besluten.

Gällande barn över 15 år, är erfarenheterna delade kring huruvida de alltid hörs eller inte. Genomgående är dock upplevelsen att domstolskontexten ofta är svår för barn att hantera, varför biträdets roll och ansvar betonas som viktigt.

Med avseende på Europadomstolens praxis, lyfter advokaterna att de inte använder det i större utsträckning och ett antal advokater menar att de inte fått gehör för det.

Trots att barnkonventionen inkorporerats i lag, är ingen av intervjupersonerna av uppfattningen att detta medfört någon större skillnad i hur LVU-ärenden hanteras. Angående kritiken från FN:s Barnrättskommitté, framhåller en majoritet av de tillfrågade att de delar den. Samtliga menar vidare att de inte upplevt någon förändring sedan kritiken gavs.

Foto: liderina

SAMMANFATTANDE ANALYS

Både såväl LVU som barnkonventionens artikel 3 ger för handen att barnets bästa ska vara avgörande. Barnen tillförsäkras vidare en rätt att bli hörda och vara delaktiga i processer som rör dem, artikel 12. Ovan gjorda rättsfallsanalys ger att det endast framgår i fyra av 48 mål att barnet har hörts. Detta bekräftas av ett par advokater, vars upplevelse är att även barn över 15 år sällan hörs i domstol. Majoriteten av de tillfrågade advokaterna menar dock att barnet oftast hörs, om inte alltid.

Rättsfallanalysen visar även på att det inte alltid framgår att ställföreträdaren har förmedlat barnets åsikt. I intervjuerna betonas vikten av erfarenhet och kompetens hos de aktörer som hanterar barn. Det understryks att de har ett stort ansvar i att föra fram barnets åsikt då socialtjänstens utredningar, och i synnerhet barnsamtalen, kan innefatta brister. Det anförs att socialtjänsten och ombuden ibland har bristande kompetens, vilket bekräftar kritiken från FN:s Barnrättskommitté. Med hänsyn till barnkonventionen och barns rätt till att få komma till tals och vara delaktiga, anses detta ur ett barnrättsperspektiv som en brist i ärendenas hantering.

Vidare anförs, i relation till rättsfallen, att barnets åsikt i vissa mål enbart inhämtas av socialnämnden. Detta bekräftas särskilt i en intervju, där intervjupersonen lyfter att det är vederbörandes upplevelse att ställföreträdaren många gånger inte träffat barnet. Givet de brister andra intervjupersoner framhåller med avseende på socialtjänstens utredningar och barnsamtalen, kan det anses problematiskt ur ett barnrättsperspektiv att ställföreträdaren inte alltid haft kontakt med barnet utan att barnet åsikt endast kommer till uttryck genom utredningen.

Med hänsyn till FN:s Barnrättskommitté och kritiken som gavs Sverige, visar både analysen av rättsfallen och intervjuerna att vissa brister verkar kvarstå. Som lyftes i intervjuerna anses det svårt att veta hur barnsamtalen förs och vad som sägs. Eftersom detta är forumet där yngre barn ska få sin rätt att höras tillgodosedd, anses det som en brist. Att intervjupersonerna vidare lyfter att utredningarna kan variera i kvalitet, kan också föranleda kritik i att inte varje barn kan få sina rättigheter tillgodosedda i processen. Kritiken lyfts särskilt av en av de intervjuade advokaterna som menar att det skiljer sig mycket mellan olika ställföreträdare och hur de hanterar barn, vilket riskerar att bli orättvist mot barnen. Bristen på delaktighet lyfts också bli påtaglig vid de beslut som aktualiseras under vårdtidens gång. Trots att det gått några år sedan kritiken gavs, indikerar resultatet från intervjuerna och rättsfallsanalysen bedömningen att kritiken sannolikt fortfarande är att anse som befogad, åtminstone till viss del.

BILAGA 1

RÄTTSFALL

PLACERING AV UNGA

FALUN

Förvaltningsrätten mål nr 1082-17
Förvaltningsrätten mål nr 5670-19
Förvaltningsrätten mål nr 6071-19
Förvaltningsrätten mål nr 906-22
Förvaltningsrätten mål nr 1087-21
Förvaltningsrätten mål nr 2221-21
Förvaltningsrätten mål nr 2976-21
Förvaltningsrätten mål nr 7545-13
Förvaltningsrätten mål nr 13915-20

JÖNKÖPING

Förvaltningsrätten mål nr 2140-20

LINKÖPING

Förvaltningsrätten mål nr 8557-14

MALMÖ

Förvaltningsrätten mål nr 15535-20

STOCKHOLM

Förvaltningsrätten mål nr 23045-21

UMEÅ

Förvaltningsrätten mål nr ??

UMGÄNGESBEGRÄNSNING GÖTEBORG

Förvaltningsrätten mål nr 241-22
Förvaltningsrätten mål nr 2260-14 och 3793-14
Förvaltningsrätten mål nr 11056-15

KARLSTAD

Förvaltningsrätten mål nr 121-21

LINKÖPING

Förvaltningsrätten mål nr 7444-14

MALMÖ

Förvaltningsrätten mål nr 10564-13 och nr 10705-13

Förvaltningsrätten mål nr 13735-16
Förvaltningsrätten mål nr 13766-16

UPPSALA

Förvaltningsrätten mål nr 7898-20
Förvaltningsrätten mål nr 3032-21
Förvaltningsrätten mål nr 3706-21

UPPHÖRANDE AV VÅRD ENLIGT LVU FALUN

Förvaltningsrätten mål nr 4785-19
Förvaltningsrätten mål nr 6345-20

GÖTEBORG

Förvaltningsrätten mål nr 12267-20
Förvaltningsrätten mål nr 3753-21
Förvaltningsrätten mål nr 11333-21

ÖVERKLAGANDE AV BESLUT

Förvaltningsrätten mål nr 12773-20

KAMMARRÄTTEN

PLACERING AV UNGA

Kammarrätten mål nr 136-14 och nr 137-14
Kammarrätten mål nr 1924-17
Kammarrätten mål nr 6396-21
Kammarrätten mål nr 6529-21
Kammarrätten mål nr 6599-21

UMGÄNGESBEGRÄNSNING

Kammarrätten mål nr 4069-11
Kammarrätten mål nr 3-15
Kammarrätten mål nr 325-15
Kammarrätten mål nr 8888-12
Kammarrätten mål nr 6109-21
Kammarrätten mål nr 1251-21
Kammarrätten mål nr 4561-21

UPPHÖRANDE AV VÅRD

Kammarrätten mål nr 3379-21
Kammarrätten mål nr 4786-21

MEDVERKANDE I INTERVJUER

Advokat Daniel Möller
Advokat Christoffer Örngård
Advokat Ann Bergström
Advokat Ebba Bonair
Advokat Robert Nyström
Advokat Sandra Danowsky Prytz
Advokat Poly Jensell
Advokat Cornelia Sundberg
Jurist Malin Carlsson
F.d. rådman Elisabeth Andersson

BILAGA 2

INTERVJUFRÅGOR

Allmänna frågor

Hur länge har Du arbetat med LVU-ärenden?

Ungefär många LVU-mål har Du hanterat?

Vad är ditt allmänna intryck av ditt arbete med dessa ärenden, något särskilt Du vill lyfta upp? Vad är det svåraste med LVU-ärenden?

Socialtjänstens utredning

Anser du att socialtjänstens utredningar utgör ett fullgott underlag eller upplever Du att det finns brister?

Om en utredning är bristfällig – begär Du då att domstolen skall lägga socialnämnden att komplettera utredningen i något hänseende? Om inte, varför inte?

Vidtar Du egna utredningsåtgärder i några ärenden?

Exempelvis inger skriftlig bevisning för att bemöta påståenden i socialnämndens utredningar? Har Du alltid fått ersättning för sådana åtgärder i så fall?

Barnens rätt att komma till tals

I mål där barnet är under 15 år och du är ställföreträdare för barnet – träffar Du alltid barnet innan förhandlingen oavsett ålder?

I mål där barnet är under 15 år - anser Du att barnets vilja och åsikt redovisas tillräckligt genom dokumenterade barnsamtal i socialnämndens utredningar?

I mål där barnet är över 15 år – har barnet alltid hörts i domstol i ärenden där Du varit engagerad?

Tycker Du att barnet får komma till tals och höras på ett lämpligt sätt i domstol?

Barnkonventionen

Har Du märkt någon skillnad i hur parterna och domstolen hanterar LVU-ärenden efter det att Barnkonventionen blivit svensk lag?

Om inte, anser Du att det bör bli någon skillnad?

FN:s barnrättskommitté har riktat kritik mot Sverige 2014-2015 gällande bristande bedömning av barnets bästa och barnets rätt att komma till tals i

LVU-processer. Delar Du den bedömningen? Har det blivit någon skillnad sedan dess?

Europakonventionen

Sverige har fällts många gånger i Europadomstolen för brott mot artikel 8 rätten till privat- och familjeliv, gällande LVU-ärenden. Har Du använt dig av Europadomstolens praxis i LVU-ärenden? Om ja, Upplever Du att svenska domstolar tar till sig Europadomstolens praxis?

Övrigt

Har Du något ytterligare du hade velat lägga till, kopplat till hur barnrättsperspektivet tas till vara inom LVU-processen?

KÄLLFÖRTECKNING

PROPOSITIONER OCH BETÄNKANDE

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

Prop. 2017/18:19 Barnombudsmannens skyldighet

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

SOU 2020:63 Barnkonventionen och svensk rätt

BARNRÄTTSKOMMITTÉN

Barnrättskommittén, Concluding observation on the fifth periodic report of Sweden,

CRC/C/SWE/CO/5, 2015

Barnrättskommittén, General Comment No. 5 General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child, CRC/GC/2003, 2003

Barnrättskommittén, General Comment No. 12 The right of the child to be heard, CRC/C/GC/12, 2009

LITTERATUR

Grahn Farley, M, Barnkonventionen en kommentar, Studentlitteratur 2019

Leviner, Pernilla och Lundström, Tommy, "Från sedlig försummelse till brister i omsorgen, om barnavårdslagstiftningens historia", JUNO, 2017

ÖVRIGA DIGITALA KÄLLOR

Advokatsamfundspodden, avsnitt 10: "Hur väl skyddas barn av LVU-lagstiftningen?"

Riksdagens ombudsman, Dnr 822-2022, beslut 2022-06-28

Partiet Nyans, "Våra viktigaste frågor", <https://www.partietnyans.se/vara-viktigaste-fragor/#LVU-missbruket> (hämtad 2022-06-08)

SVT Nyheter, "Moderaterna: Gör det lättare att omhänderta gängkriminellas barn", uppdaterad 2022-09-12, <https://www.svt.se/nyheter/moderaterna-gor-det-lat-tare-att-omhanderta-gangkriminellas-barn> (hämtad 2022-06-08)

Regeringen, "Desinformationskampanj mot svenska myndigheter om socialtjänsten", publicerad 2022-02-16, <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/02/desinformationskampanj-mot-svenska-myndigheter-om-socialtjansen/> (hämtad 2022-06-08)